

SUN'YI INTELLEKTNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MASALALARI

Ovliyakov Husan Ruziboy o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti magistratura bosqichining "Kiber huquqi" mutaxassisligi talabasi
husanavliyoqulov@mail.ru
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8055467>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 14-June 2023 yil
Ma'qullandi: 17-June 2023 yil
Nashr qilindi: 19-June 2023 yil

KEY WORDS

to'rtinchi sanoat inqilobi, sun'iy intellekt, kognitiv funksiyalar, sun'iy intellekt texnologiyalari, aqlli fabrikalar, Internet of narsalar, aqlli robotlar

ABSTRACT

Maqolada sun'iy intellektning rivojlanishi, milliy hamda xalqaro miqyosda huquqiy tartibga solish masalasi va bundan kelib chiqadigan muammolar yoritib beriladi. Shuningdek, "Sun'iy intellekt" tushunchasiga mualliflarning hamda xalqaro qonun hujjatlaridagi izohlar tahlil etiladi.

Butun dunyoda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi zamonaviy telekommunikasiya hamda internetning keng ommalashuvi robototexnika va dasturlash rivojlanishini yangi bosqichga ya'ni to'rtinchi sanoat inqilobi davriga olib chiqdi. To'rtinchi sanoat inqilobi davrining hozirgi vaqtdagi muhim elementi sun'iy intellekt hisoblanadi. Ayni vaqtga kelib sun'iy intellektning takomillashishi va uning jadal rivojlanishi hamda hayotimizning deyarli barcha sohalariga joriy etila boshlashi ushbu hodisani huquq sohasiga qo'shishni taqozo etdi. Sun'iy intellektning rivojlantirish va uni amaliyotda qo'llash bilan bog'liq bo'lgan jamoatchilik bilan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish murakkab vazifa. Yurisprudensiya sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar sun'iy intellekt bilan bog'liq bo'lgan holatlarda qaysi sohalar va faoliyatni tartibga solish kerakli haqida turli xil qarashlar va yondashuvlarga ega.

Sun'iy intellektning tobora jahon hamjamiyatida ahamiyati ortib borayotganini inobatga olgan holda, u bilan vujudga kelishi mumkin bo'lgan masalalarni huquqiy tartibga solish ham milliy, ham xalqaro miqyosda olimlar, tadqiqotchilar oldidagi kun tartibi bo'ladi. Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish masalasi va bundan kelib chiqadigan muammolar allaqachon dunyoning yetakchi universitetlari professor o'qituvchilari va talabalari tomonidan o'rganilmoqda, masalan, 2018 yildan boshlab Stenford universiteti dasturiga "Sun'iy intellektni tartibga solish" (Regulating Artificial intellekt) interaktiv kursi kiritilgan. Razvedka), kurs mualliflari sifatida kelajakdagi yuristlarning ushbu sohadagi joriy va o'rta muddatli muammolarni tushunishlarini chuqurlashtirish uchun mo'ljallangan.¹

¹ 1Stenford universiteti tadqiqot kurslari. LAW 4039: Sun'iy intellektni tartibga solish. URL: [https://explorecourses.stanford.edu/search?view=catalog&filter-coursestatusActive=on&q=LAW%204039:%20Regulating%20Artificial%20Intelligence&academicYear=2018 2019](https://explorecourses.stanford.edu/search?view=catalog&filter-coursestatusActive=on&q=LAW%204039:%20Regulating%20Artificial%20Intelligence&academicYear=2018%202019) (kirish 01/02).

Kursda asosan, sun'iy intellektni takomillashtirish hamda rivojlantirishning mumkin bo'lgan usullari, turli xil yuridik ahamiyatga ega muammolar va sun'iy intellektni tartibga solishning asosiy tushunchalari ko'rib chiqiladi. Sun'iy intellekt atamasiga ta'rif berishdan oldin inson va yuqori hayvonlarda mavjud bo'lgan aql – idrok, kognitiv funksiyalarni bilishimiz zarur. Psixologiya va neyrofiziologiya sohalari aql – idrok, kognitiv funksiyalarga tashqaridan olingan ma'lumotlarni to'g'ri tahlil etish va yangi vaziyatlarga moslashish imkonini beruvchi inson psixikasining xususiyati sifatida qaraladi.

Demak, insonning kognitiv funksiyalari inson miyasining eng yuqori funksiyalari bo'lib, bu insonga tashqi muhit bilan o'zaro aloqada bo'lish hamda u haqida tasavvurga ega bo'lish imkonini beradi. "Neyrofiziologiya sohasidagi tadqiqotchilarning fikricha, kognitiv qobiliyatlar ma'lum darajada yuqori hayvonlarda ham uchraydi."² Agar inson kabi sun'iy tizim ham kognitiv qobiliyatga ega bo'lsa va bu funksiyalarni namoyish eta olsa, bu tizimni sun'iy aqlli tizimlar deb aytishimiz mumkin. "Yaqin vaqtgacha sun'iy intellekt dastur xotirasiga o'rnatilgan yechim, deb taxmin qilingan edi, ya'ni. yangi yechim (ijodiy funktsiya) emas, balki kompyuter dasturidagi yechimni o'z ichiga olgan algoritm... Robot texnikasi rivojlanishining boshida robot harakatlarni faqat dastur tomonidan oldindan ko'rsatilgan algoritmlar bo'yicha bajaradi, deb taxmin qilingan. Sun'iy intellekt robototexnika va dasturlashni rivojlantirishning navbatdagi bosqichidir (ularning alohida qismi), u robotga avval dasturga kiritilmagan "yangi" qarorni mustaqil ravishda qabul qilish imkoniyatini beradi."³

"Bugungi kunda sun'iy intellekt mustaqil fikrlash, o'rganish, qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo'lgan to'liq yoki qisman avtonom o'zini o'zi tashkil qilish tizimi tan olinadi."⁴ Sun'iy intellekt tizimi - bu ma'lum bir fan sohalari bilan boliq ijodiy muammolarni hal qilishga qodir bo'lgan, bilimlari intellektual tizim xotirasida saqlanadigan dasturiy-apparat majmuasi. Bunday tizim vaziyatni tahlil qilish va muayyan maqsadlarga erishish uchun muayyan darajadagi avtonomiya bilan harakatlarni amalga oshirishda oqilona xatti-harakatni namoyish etadi. Sun'iy intellekt atamasiga ta'rif berishda nafaqat informatika sohasidagi mutaxassislar shuningdek, yurisprudensiya sohasida faoliyat yuritayotgan yuristlar qonun nuqtai nazaridan sun'iy intellekt tushunchasiga izoh berishga harakat qilmoqdalar.

"Sun'iy intellekt texnologiyalari - bu intellektual faoliyat bilan boliq inson faoliyatini sun'iy modellashtirish muammolarini hal qilishga imkon beruvchi texnologiyalar (subtexnologiyalar) ning butun guruhi."⁵ "Sun'iy intellekt texnologiyalari tegishli ilmiy texnik yo'nalish doirasida ishlab chiqiladi va takomillashtiriladi, uning maqsadi inson ongi bilan an'anaviy boliq bo'lgan qobiliyatlarga ega sun'iy intellekt tizimlarini yaratish va amalga oshirish: tilni tushunish, o'rganish, fikr yuritish, muammolarni hal qilish va boshqalar."⁶ Sun'iy intellekt xozirgi vaqtga kelib jamiyatda mavjud deyarli barcha sohalarda tatbiq etilish insonlarga yangi imkoniyatlarni bermogda.

² Poletaeva II, Perepelkina OV, Zorina ZA Genetika g'oyalari nuqtai nazaridan hayvonlarni bilish (fikrlash) // Vavilovning Genetika va naslchilik jurnali. 2017. V. 21. No 4. S. 422; Reznikova J.I., Panteleeva S.N., Novikovskaya A.A., Levenets Ya.V. Xulq-atvor stereotiplari va ular haqidagi g'oyalar evolyutsiyasi // Umumiy biologiya jurnali. 2021. V. 82. No 1. S. 27.

³ Laptev V.A. Sun'iy intellekt tushunchasi va uning ishi uchun huquqiy javobgarlik // Qonun. Oliy Iqtisodiyot maktabi jurnali. 2019. No 2. 83-b.

⁴ Morhat P.M. Sun'iy intellekt: huquqiy ko'rinish. Moskva: Buki Vedi. 2017. S. 69.

⁵ Averkin A.N., Gaaze-Rapoport M.G., Pospelov D.A. Sun'iy intellektning izohli lug'ati. M.: Radio va aloqa. 1992. 256 b.

⁶ Barr A., Cohen PR, Feigenbaum EA Sun'iy intellekt bo'yicha qo'llanma. 1-nashr. Stenford universiteti: HeurisTech Press. 1981. 397 b.

Sun'iy intellektdan foydalanish ishlab chiqarish, sanoat sohasida xavli ish turlarini avtomatlashtirish va bu orqali insonlar hayoting xavfsizligini oshishiga, monoton ishlardan ozod bo'lish hamda ish unumdorligini o'sishiga olib kelishi mumkin.

Sun'iy intellekt zamonaviy texnologiya vositalarini amaliyotda qo'llagan holda "aqli fabrikalar" , "internet of narsalar" kabi mustaqil boshqaruv yurita oladigan zavod, fabrika yaratilishiga imkon beradi. Sun'iy intellektni milliy va xalqaro miqyosda huquqiy tartibga solish informatika sohalari rivojlangan davlatlarda jadal olib borilayotganiga qaramay, hali ham keng qamrovli sun'iy intellektni tartibga soluvchi xalqaro konvensiya yoki hujjatlar qabul qilinmagan. Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solishda vujudga kelishi mumkin bo'lgan quyidagi asosiy o'rinni egallaydigan masalalarni keltirishimiz mumkin:

- sun'iy intellekt qarorlari uchun javobgarlik masalasi;
- sun'iy intellekt tomonidan qaror qabul qilishda shaffoflik masalasi;
- mumkin bo'lgan tarafkashlik, sun'iy intellekt tomonidan kamsitish masalasi;
- "qonun aqli sun'iy intellektni qay darajada himoya qilishi kerakligi haqidagi savol (u zavq va oriqli his qilishi mumkin)"⁷;

Intellectual mulk sohasiga oid ijodiy xususiyatga ega bo'lgan sun'iy intellekt faoliyati natijalariga bo'lgan huquqlar masalasi;

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Poletaeva II, Perepelkina OV, Zorina ZA Genetika g'oyalari nuqtai nazaridan hayvonlarni bilish (fikrlash) // Vavilovning Genetika va naslchilik jurnali. 2017. V. 21. No 4. S. 422; Reznikova J.I., Panteleeva S.N., Novikovskaya;
2. Laptev V.A. Sun'iy intellekt tushunchasi va uning ishi uchun huquqiy javobgarlik // Qonun. Oliy Iqtisodiyot maktabi jurnali. 2019. No 2. 83-b.
3. Morhat P.M. Sun'iy intellekt: huquqiy ko'rinish. Moskva: Buki Vedi. 2017. S. 69.
4. Barr A., Cohen PR, Feigenbaum EA Sun'iy intellekt bo'yicha qo'llanma. 1-nashr. Stenford universiteti: HeurisTech Press. 1981. 397 b.
5. Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish ma'ruza kursi // I.A.Filipova Samarqand. 2022

⁷ Martinez E., Winter C. Sentient sun'iy intellektni himoya qilish: Turish, shaxs va umumiy huquqiy himoya bo'yicha oddiy sezgilarni o'rganish // Robototexnika va Aldagi chegaralar. 2021 jild. 8modda. 788355.